Bedrijfseconomie: gaat het goed?

Arnoud W.A. Boot

COLUMN

Nu toch al weer 18 maanden geleden werd de aangename rust van de Nederlandse bedrijfseconomische faculteiten wreed verstoord toen Kees Cools en ondergetekende in het weekblad ESB *enige kritiek uitten op de Nederlandse beoefening van de bedrijfseconomie*[1]*. De les die uit de reacties geleerd kan worden is dat het om een bijna onbespreekbaar onderwerp ging. De reacties waren ook zeer voorzichtig. De reactie van Prof. Bindenga bij de uitreiking van de prestigieuze Limperg Penning was veelzeggend. Onze kritiek had wel erg veel aandacht gekregen, en hoewel zeker serieus te nemen, moeten we het ook weer niet overdrijven.*

Het is ook niet toevallig dat de discussie niet in het MAB *plaatsvond, ondanks de prominente rol van het* MAB *als het enige Nederlandstalige* wetenschappelijk georiënteerde *bedrijfseconomische tijdschrift. Schijnbaar is kritiek moeilijk te bevatten. Bovendien komt kritiek, hoe constructief ook bedoeld, niet bij iedere lezer als zodanig over. Het is dan ook niet verwonderlijk dat juist alles wat vast zit aan de traditie van de Nederlandse bedrijfseconomie geneigd is de kritiek uit de weg te gaan. Heel begrijpelijk en menselijk. Vandaar ook dat het meer algemeen economische tijdschrift* Economische Statistische Berichten *(ESB) de discussie heeft gelanceerd en afgelopen mei heeft laten volgen door een symposium over de toekomst van de bedrijfseconomie.*

Tijd doet echter wonderen. We kunnen misschien nu met enige objectiviteit en afstandelijkheid gaan werken aan een betere toekomst voor het bedrijfseconomisch onderzoek in Nederland. Het MAB *als spreekbuis van de serieuze bedrijfseconomie mag hierbij niet ontbreken. Waar ging het ook alweer over?*

Onze analyse was breed. Wij constateerden dat Nederland extreem weinig onderzoekers heeft die publiceren in echte *top-tijdschriften. Dit geldt voor een breed terrein van de economische wetenschappen, dus ook op het terrein van de algemene economie*[2]*. Enige progressie is wel te ontdekken, maar dit betreft voornamelijk de kwantiteit van de onderzoeksproductie, en niet de kwaliteit. Wij merkten op dat '[...] over de gehele linie de kwaliteit van het onderzoek geen gelijke tred heeft gehouden met de kwantiteit [...]. Aangezien in de wetenschap evenals in de sport geldt dat kwaliteit bepaald wordt door de top (en niet door het gemiddelde), is er geen reden voor euforie over het Nederlands economisch onderzoek'. Interessant is in dit verband de reactie van Koedijk, Maijoor en Van Witteloostuijn op onze analyse, waarin zij onder meer wijzen op vierenvijftig (!) Engelstalige publicaties die financieringsvakgroepen in het land in de afgelopen vijf jaar hebben geproduceerd. Hier tegenover staat slechts een handvol (vijf) publicaties van Nederlanders over de afgelopen vijftig (!) jaar in de drie internationale financieringstijdschriften die er echt toe doen*[3]*. In een recente bijdrage aan het*

Prof. Dr. A.W.A. Boot is hoogleraar Ondernemingsfinanciering en financiële markten en tevens voorzitter van de Vakgroep Financieel Management.

MAB *roepen wij dan ook op tot enerzijds een hoger ambitieniveau (kwaliteit in plaats van kwantiteit), en anderzijds een herontdekking van het publiceren in Nederlandstalige tijdschriften in plaats van laagwaardige Engelstalige tijdschriften (die toch niemand leest!)*[4].

Binnen onze algehele beoordeling van het Nederlands onderzoek in de economische wetenschappen identificeerden wij bedrijfseconomie als het zorgenkindje bij uitstek. Naast een problematische wetenschappelijke staat van dienst constateerden wij een geringe invloed van universitaire bedrijfseconomen op de praktijk. Hoewel dit laatste moeilijk meetbaar is, is een interessante illustratie de volslagen afwezigheid van bedrijfseconomen in beleidsdiscussies op overheidsniveau. Hoewel de meeste actuele thema's bedrijfseconomisch of micro-economisch van aard zijn - denk bijvoorbeeld aan het mededingingsbeleid en privatisering en verzelfstandiging van van alles en nog wat - schitteren bedrijfseconomen door afwezigheid. De invloed van beleidseconomen (lees algemene economen) viert nog steeds hoogtij. Vandaar onze negatieve beoordeling van de positie van bedrijfseconomie: 'per saldo speelt de Nederlandse bedrijfseconomie in het internationale wetenschapsbedrijf geen rol van betekenis en in eigen land heeft het weinig invloed op de praktijk'.

Maar wat zijn de oorzaken van de achterstandsituatie, en wat doen we eraan? Wij identificeerden onder meer de volgende oorzaken:

1 *Onderzoeksopleiding ontbreekt. Hoe kan men verwachten dat er toonaangevende bedrijfseconomische wetenschappers zijn als ze nergens worden opgeleid? Binnen onderzoekscholen zoals CentER en Tinbergen Instituut zou bedrijfseconomie een plaats kunnen hebben, maar hoe vul je die in als er bijna geen gekwalificeerde 'door de wol geverfde' bedrijfseconomische wetenschappers zijn? Kortom, een patstelling: er zijn geen mensen om op te leiden, dus er kan ook niemand worden opgeleid (althans binnen onze nationale grenzen!).*
2 *De fictie van het 'grote geld'. Voor bedrijfseconomiestudenten is hun studie vaak* de *weg naar het grote geld. Hoe verhoudt zich dit tot de* echte *wetenschapsbeoefening aan de bedrijfseconomische faculteiten? Wij schreven: 'Juist hier is men geneigd tot een foutieve conclusie te komen. Een praktische - no-nonsense - instelling van de student rechtvaardigt geen ondermaatse wetenschappelijke kwaliteit van docenten. Scherpte en engagement bij docenten zijn veelal slechts aanwezig bij actieve participatie in wetenschappelijk onderzoek [...]. De beste Amerikaanse business-scholen (Wharton, Harvard, Kellogg, Chicago, Stanford, enzovoort) laten zien dat actieve toponderzoekers vaak ook de populairste docenten zijn. De fictie van het grote geld geeft bedrijfseconomie dus wel een grote aantrekkingskracht bij praktijkgerichte studenten, maar rechtvaardigt niet een verwaarlozing van het bedrijfseconomische wetenschappelijke onderzoek [...]. Een andere, weliswaar plausibele maar toch foutieve redenering luidt, dat de universitaire salarissen te laag zijn om te kunnen concurreren met potentiële inkomens in het bedrijfsleven. Alhoewel salarisverschillen bestaan en soms aanzienlijk zijn, zouden vrijheid, zelfstandigheid en intellectuele uitdaging een grote aantrekkingskracht moeten uitoefenen om de $-verschillen te compenseren'. Kortom, een universitaire loopbaan moet het hoge prestige krijgen wat bij haar past.*
3 *De rol van accountants. Niet geheel verrassend heeft het expliciet noemen van deze belangrijke participant binnen de bedrijfseconomie de meeste beroering veroorzaakt. Toch waren wij hier genuanceerd. Ook moet niet uit het oog worden verloren dat in de geschiedenis van de Nederlandse bedrijfseconomie accountants een grote rol spelen (zie ook de grote traditie van dit blad). Kritiek op de bedrijfseconomie is daarmee al snel ook kritiek op accountants. Wij prezen de normatieve traditie van Limperg en anderen die het fundament hebben gelegd voor de beoefening van de bedrijfseconomie in Nederland, en de sterke positie van accountancy in het bijzonder. Maar hoe moeten we vandaag aankijken tegen accountancy binnen onze bedrijfseconomische faculteiten? Accountancy is onzes inziens uitgegroeid tot een pure beroepsopleiding (waar grote vraag naar is). Accountancy staat echter los van de wetenschappelijke missie van de faculteiten. De meeste docenten zijn dan ook 'praktijkdocenten' met een primaire aanstelling elders, veelal als prakti-*

serend accountant. Het is een curiositeit uit het verleden dat de opleiding door universiteiten wordt aangeboden. De juiste interpretatie van deze opmerkingen is niet dat accountancy de primaire verantwoordelijkheid draagt voor de manco's van de Nederlandse bedrijfseconomie. Wel moet worden gesteld dat zij als belangrijke participant niet of onvoldoende bijdraagt aan de wetenschappelijke missie van de bedrijfseconomische faculteiten. Gezien de historie en de (te verwachten blijvende) positionering van accountancy binnen de bedrijfseconomische faculteiten, ligt hier een verantwoordelijkheid om invulling te geven aan de wetenschappelijke missie. Vergelijkbare opmerkingen kunnen worden gemaakt voor andere richtingen in de bedrijfseconomie, bijvoorbeeld marketing en organisatie. Aan veel faculteiten worden deze richtingen niet 'wetenschappelijk' ingevuld. Praktijkdocenten en een niet op wetenschap georiënteerde staf spelen 'de fictie van het grote geld' in de kaart en versterken de antireclame voor een universitaire loopbaan.

Deze drie oorzaken verklaren voor een groot deel de problemen aan de bedrijfseconomische faculteiten. Het beeld dat blijft hangen is dat een universitaire loopbaan 'second best' is. Veel docenten zijn parttime verbonden, zonder dat zij tijd hebben voor enige wetenschappelijke activiteit. Drukke werkzaamheden elders (van accountancy-kantoor tot consultancy-praktijk) dicteren de agenda. Wat blijft er dan nog over van de intellectuele uitdaging, vrijheid en zelfstandigheid waaraan een universiteit haar aantrekkingskracht (en bestaansrecht) ontleent?

De oplossing van genoemde problemen moet mijns inziens gezocht worden in het personeelsbeleid van onze faculteiten. Hoe krijgen we hoog gekwalificeerde en actieve wetenschappers? Een noodzakelijke verandering is dat de hoogste wetenschappelijke rang - het professoraat - niet meer verleend mag worden aan praktijkdocenten van buiten. Weinig inbeeldingkracht is nodig om in te zien dat dit de hoge wetenschappelijke eisen die aan reguliere universitaire posities zouden moeten worden gesteld (dus aan universitair (hoofd)docenten en fulltime hoogleraren) ondermijnt. Als het hoogleraarschap het hoogst haalbare is binnen onze universitaire hiërarchie, dan is het niet juist om deze rang te verlenen aan personen die door hun drukke werkkring überhaupt geen tijd hebben om wetenschappelijke arbeid te verrichten. Amerikaanse businessscholen en Zweedse universiteiten hebben dit 'opgelost' door deze pseudo-wetenschappers van buiten te rangschikken onder 'adjunct faculty'. Daarmee krijgen ze géén wetenschappelijke rang.

Zijn de problemen hiermee opgelost? Nee, zeker niet. Ook het personeelsbeleid voor de reguliere staf zal drastisch moeten worden aangepast. Nog niet zo lang geleden heb ik dit als volgt geformuleerd[5]: 'Het behoud van de missie van de universiteit vereist een nieuw personeelsbeleid. De faculteit moet een doorstroomhuis worden waar slechts een geselecteerde kleine groep het maakt tot 'partner' met een tijdig vertrek van de afvallers. Het Amerikaanse 'tenure'-systeem kan hiertoe als voorbeeld dienen. Gepromoveerde medewerkers komen in aanmerking voor een vijf- tot zevenjarige aanstelling. Als zij er in deze periode in slagen een naam te vestigen (in onderzoek én onderwijs) dan ligt een hoogleraarschap 'nieuwe stijl' (de huidige UHD- en hoogleraarrang) in het verschiet. Zo niet, dan wordt hun verzocht een andere betrekking te zoeken. Dit gebeurt dan op een leeftijd (ca. 35 jaar) waarop betrokken personen nog veel alternatieven hebben. Van het personeelsbeleid van accountancy- en consultancy-kantoren kan op dit punt veel worden geleerd'.

Merk op dat voor een hoogleraarschap 'nieuwe stijl' aan drie eisen zou moeten worden voldaan. Men moet:

1. *een wetenschappelijke proeve van bekwaamheid (het proefschrift) hebben afgelegd,*
2. *erin zijn geslaagd 'tenure' te verkrijgen (dus succesvol de vijf- à zevenjarige aanstelling te hebben doorlopen), en*
3. *daadwerkelijk actief zijn in wetenschappelijk onderwijs en onderzoek.*

Ook deze suggesties zijn niet zaligmakend, maar zeker een goede eerste stap. Sommigen zullen zich afvragen waarom ik de markt nog niet heb genoemd. Zeker bij alle berichtgeving de afgelopen maanden lijkt het heil in de markt te liggen. 'De universiteit moet de markt op' is de slogan. Collegevoorzitters vielen over elkaar heen om hun geloof in de markt te belijden. Als

bedrijfseconoom en corporate finance specialist (waar een niet te overziene markt voor is) bekijk ik dit wat meewarig. De universiteit maakt een grote fout. De markt kan nuttig zijn, maar alléén uit een positie van kracht. Met hun belijdenis voor de markt hebben de universitaire collegevoorzitters de universiteit de vragende partij gemaakt. Dit kan en mag niet. De wetenschappelijke missie van de universiteit moet centraal staan. Hierin past de markt, mits deze - en met name de revenuen die hieruit voortkomen - de universiteit ruimte verschaft om haar wetenschappelijke missie verder te ontwikkelen. Zoals de zaken nu gaan dreigt de markt de universiteit leeg te zuigen.

NOTEN

1 Boot, A.W.A., C. Cools, (1997), 'Bedrijfseconomisch onderzoek in Nederland: een illusie?', *ESB*, 9 april 1997, 82e jaargang, nr. 4101, pp. 284-288.

2 Wel wordt er in de periferie - op het gebied van arbeidseconomie en bijvoorbeeld methodisch en technisch georiënteerd econometrisch onderzoek - belangrijk werk verricht.

3 Zie Koedijk, C.G., S. Maijoor en A. van Witteloostuijn, 'De opmars van de bedrijfseconomie', en Boot, A.W.A. en C. Cools, (1997), 'Maastricht ligt niet in Nederland', *ESB*, 7 mei 1997, 82e jaargang, nr. 4105, respectievelijk pp. 369-372 en pp. 372-373.

4 Boot, A.W.A. en C. Cools, (1997), 'Financieel beleid op drijfzand', MAB, juni 1997, 71e jaargang, nr. 6, pp. 296-304.

5 Boot, A.W.A., (1997), 'Doorstroming', *ESB*, 24 september 1997, 82e jaargang, nr. 4121, p. 715.